

Katarzyna Rdzanek

O różnorodności kategorii przestrzennych

Teksty Drugie : teoria literatury, krytyka, interpretacja nr 6 (156), 141-150

2015

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

O różnorodności kategorii przestrzennych

Katarzyna Rdzanek

Najnowsza książka Elżbiety Rybickiej¹ to, jak zapowiada jej autorka, „zarysowanie założeń, przedmiotu i metod geopoetyki jako orientacji badawczej” (s. 9), „której celem jest badanie interakcji pomiędzy twórczością literacką a przestrzenią geograficzną” (s. 10), rozpatrywanej w czterech aspektach: poetologicznym, geograficznym, antropologicznym i performatywnym. Efektem tej operacji jest m.in. pozyskanie specyficznego, szczególnie bogatego instrumentarium geopoetycznego, wypracowanego nie tylko w wyniku analiz problematyki związanej z reprezentacją przestrzeni geograficznych w literaturze, ale także i przede wszystkim dzięki rozpatrzeniu kategorii przestrzennych (mapa, miejsce, geografia wyobrażona, centrum i peryferie itd.) w kontekście zmiany profilu badań literackich.

Punktem wyjścia autorki jest refleksja dotycząca perturbacji towarzyszących rozumieniu samego terminu „zwrot topograficzny”. Przywołuje ona koncepcję *Cultural turns* Doris Bachmann-Medick, z której wyprowadza wniosek, że warunkiem niezbędnym zwrotu jest „transformacja pojęć opisowych w operacyjne, zatem zmieniające rozumienie badanych zjawisk” (s. 18), innymi słowy, przypadku, kiedy „przestrzeń, miejsce,

---

Katarzyna Rdzanek – doktorantka IBL PAN, nauczycielka języka polskiego, wiedzy o kulturze i etyki, egzaminator OKE; ekspert programu „PaT” Komendy Głównej Policji; animatorka kultury. Współredaktorka tomów: *Miejsca od-miejscowione* (w druku) oraz *Transkrypcje przestrzeni* (w przygotowaniu). Interesuje się intymistyką, autokreacją, autobiografizmem, geopoetyką i geokrytyką. Pisze rozprawę doktorską poświęconą twórczości prozatorskiej Rafała Wojaczka. Kontakt: kasia.rdzanek@gazeta.pl

---

1 E. Rybicka *Geopoetyka. Przestrzeń i miejsce we współczesnych teoriach i praktykach literackich*, Universitas, Kraków 2014.

terytorium, lokalizacja nie są tylko przedmiotem badań, ale przechodzą do sfery pojęć operacyjnych i narzędzi naukowych” (s. 25). Ważne w tej perspektywie jest pytanie, „czy ów zwrot jest nowym paradygmatem w naukach humanistycznych, czy może wskazuje raczej na obecność pewnych wyraźnych tendencji, które obserwujemy w naukach humanistycznych pozwalających odpowiedzieć na zapotrzebowania, wynikające z wyzwań płynących do nas ze współczesnego świata i kultury”². Badaczka podkreśla za Medick i Zeidler-Janiszewską, że zwroty nie mają charakteru całościowego, dokonują jedynie korekty we wcześniejszych orientacjach. Zatem nie mamy do czynienia z radykalną zmianą paradygmatu, tylko z przesunięciem pewnych dominant w obrębie tekstów kultury, a co za tym idzie, z uświadomieniem sobie ciągłości w badaniach spacjalnych i coraz bogatszych rozpoznaniach w tym względzie. Choć, jak pisze dalej Rybicka, mnożące się subdyscypliny i orientacje badawcze, takie jak: geografia kulturowa, antropologia miejsca i przestrzeni, geokrytyka, geokulturologia, geohumanistyka, mogą być sygnałem paradygmatyzacji zwrotu przestrzennego (s. 32).

Istotnym walorem książki *Geopoetyka. Przestrzeń i miejsce we współczesnych teoriach i praktykach literackich* są konteksty teoretyczne i interpretacyjne, których efektem jest umiejętnie wyzyskana bibliografia przedmiotowa i podmiotowa oraz imponujący indeks rzeczowy. W rozdziale dotyczącym genealogii zwrotu przestrzennego autorka przywołała nazwiska badaczy nauk humanistycznych i społecznych, których prace, poczynawszy od lat 60. XX wieku, zawierały ważne antycypacje przewartościowania spacjalnego i przyczyniły się do rozkwitu przestrzenności. Należy tu przede wszystkim wymienić: Henriego Lefebvre’a, Michela Foucaulta, Gilles’a Deleuze’a, Felixa Guattariego, Michela de Certeau, Marca Augé, Edwarda W. Soję, Karla Schlägla, Denisa Cosgrove’a i Petera Johnsona. Zmiana w myśli społeczno-humanistycznej wiąże się bez wątpienia z przemianami politycznymi, rynkowymi i techniczno-cywilizacyjnymi, co też zauważa Rybicka, która jednak pozostawia czytelnika z uczuciem niedosytu. Moim zdaniem na uwagę zasługuje dzieło Henriego Lefebvre’a *The Production of Space* [Produkcja przestrzeni]³. Lefebvre

2 M. Januszkiewicz *Zwrot etyczny w nauce o literaturze*, w: „Zwroty” badawcze w humanistyce. Konteksty poznawcze, kulturowe i społeczno-instytucjonalne, red. J. Kowalewski, W. Piasek, Colloquia Humaniorum, Olsztyn 2010, s. 162.

3 Książka w języku francuskim (oryginalnym) została opublikowana we Francji w 1974 roku jako *La production de l'espace* (Éditions Anthropos, Paris), siedemnaście lat później została przetłumaczona na język angielski: H. Lefebvre *The Production of Space*, przeł. D. Nicholson-Smith, Blackwell, Oxford 1991.

wskazywał w nim na priorytetową organizację przestrzeni w kontekście funkcjonowania kapitalizmu i rozwoju społeczeństwa. Ponadto jego konceptualizacja przestrzeni łączy ze sobą jej trzy różne rodzaje: postrzeganą [*perceived*], pomyślaną [*conceived*] i przeżyta/przeżywaną [*lived*]. Trzeba dookreślić, że Lefebvre postulował spojenie historyczności, charakteru społecznego i przestrzenności, utrzymywał, co istotne, że ta – by posłużyć się określeniem Edwarda W. Soja, komentatora i spadkobiercy myśli Lefebvre'a – „potrójna dialektyka”, odnosząca się do twórczej wyobraźni geograficznej i rozumienia przestrzennego, nie może być rozpatrywana i interpretowana tylko i wyłącznie przez takie dziedziny nauki jak Historia, Socjologia i Geografia, ale winna obejmować wszystkie możliwe perspektywy interpretacyjne, np. krytykę literacką, psychoanalizę, studia kulturowe⁴. Soja, zainspirowany założeniami Lefebvre'a, zdecydował się nazwać to nowe myślenie o przestrzeni – Trzecią przestrzenią⁵. Projekt amerykańskiego badacza był propozycją wyjścia poza ramy jednej dyscypliny badawczej, również poza binaryzm myślenia w kategoriach: obiektywne/subiektywne, realne/wyobrażone, globalne/lokalne etc., by wkroczyć „w przestrzeń nadzwyczajnej otwartości [...] w której można być jednocześnie materialistą i idealistą, strukturalistą i humanistą”⁶.

Zdaniem Rybickiej „kategoria przestrzeni nie ma charakteru pojęcia stabilnego i trwałego, jest raczej **przestrzenią transferu i przestrzenią w transferze**” (s. 22). Na pytanie, co może być tego powodem, badaczka wskazuje na transdyscyplinarność, nomadyczność oraz na historię zwrotu jako czynniki, które uniemożliwiają rozpatrywanie przestrzeni w tradycyjny już sposób. Fundamentalną właściwością zwrotu przestrzennego jest odrzucenie dominującej funkcji historii, linearnego postępu na rzecz symultaniczności, mapowania, układów sieciowych czy cyrkulacji (s. 22). W ramach tych wyliczeń, które określają specyfikę przestrzenności ponowoczesnej, domagałabym się jeszcze wskazania na strukturę kłacza Gilles'a Deleuze'a i Félix'a Guattariego⁷ oraz na zjawisko rhemorfizmu René Bergera⁸. Koncepty te w pewnym

4 Zob. E. W. Soja *Thirdspace: Journeys to Los Angeles and Other Real-and-Imagined Places*, Blackwell, Oxford 1996, s. 6.

5 Zob. tamże, s. 6.

6 Tamże, s. 6.

7 G. Deleuze, F. Guattari *Kłaczce*, przeł. B. Banasiak, „Colloquia Communia” 1998 nr 1-3.

8 Zob. R. Berger *L'origine du futur*, Edition du Rocher, Monaco 1995. Zjawisko rhemorfizmu omówiła Barbara Kita w książce *Między przestrzeniami. O kulturze nowych mediów*, Wydawnictwo Rabid, Kraków 2003, s. 116.

stopniu współbrzmia z „metaforą sieci” Michela Foucaulta. Wszystkie te ujęcia jak najbardziej wpisują się przecież w ową przestrzeń transferu, o której wspomniała Rybicka, wszakże charakteryzuje je: zmienność, mnogość, wielość, mobilność, natychmiastowość informacji. Istotne wydaje się również rozważenie oblicza przestrzeni zmediatyzowanej, w której „stajemy na styku różnych miejsc, przebywając w tym samym czasie”⁹, i „bezwładnie przemieszczamy ciała za pośrednictwem medium”¹⁰, możemy być „tu i gdzie indziej”¹¹ zarazem. Ten aspekt przestrzeni został już zasygnalizowany przez Barbarę Kitę w jej znakomitej książce *Między przestrzeniami. O kulturze nowych mediów*.

Geopoetyka jako orientacja badawcza – to tytuł drugiego rozdziału książki Rybickiej. Badaczka porusza w nim problem rozumienia pojęcia geopoetyka, którego źródło tkwi w poetyckiej genealogii, ale również i w retoryce samego twórcy pojęcia, Kennetha White’a. Dość przywołać, za Elżbietą Rybicką, chociaż dwie jego definicje: „Geopoetyka [...] jest polem potencjalnej konwergencji nauki, filozofii i poezji”¹², to „studium związków intelektualnych i zmysłowych pomiędzy człowiekiem a ziemią w celu wykształcenia harmonijnej przestrzeni kulturowej”¹³. Mimo specyficznego filozoficzno-literackiego dyskursu White’a autorce trafnie udało się wskazać na te cechy geopoetyki, które są konstytutywne, stanowią o jej koherencji, należą do nich: nomadyzm intelektualny i związana z nim konwergencja oraz interdyscyplinarność, odrzucenie pojęcia tożsamości, myślenie ekologiczne (s. 65) czy idea transnarodowości (s. 67). Kwestie te, zaledwie zasygnalizowane przez Rybicką, znalazły swoje rozszerzenie w zajmującej publikacji Anny Kronenberg *Geopoetyka. Związki literatury i środowiska*¹⁴. Autorka zaproponowała termin „zwrot ekologiczny”, który ma dopełnić prowadzone w kraju badania pod nazwą zwrotu topograficznego. Bowiem jej zdaniem zaniechane zostały: tradycja ekologiczna, związki literatury i środowiska oraz relacje człowieka z Ziemią, które są rudymmentarnymi treściami, wpisującymi się w myśl samego twórcy

9 B. Kita *Między przestrzeniami...*, s. 36.

10 Tamże, s. 114.

11 Co ciekawe, w przestrzeni zmediatyzowanej każdy moment reterytorializacji będzie stanowić o deterytorializacji, zob. tamże, s.85-105.

12 K. White *Poeta kosmograf*, przeł. K. Brakoniecki, Centrum Polsko-Francuskie Cotes d’Armor – Warmia i Mazury, Olsztyn 2010, s. 86.

13 Tamże, s. 35

14 A. Kronenberg *Geopoetyka. Związki literatury i środowiska*, Wydawnictwo UŁ, Łódź 2014.

geopoetyki – Kennetha White'a¹⁵. W ujęciu Kronenberg geopoetyka nie musi stanowić tylko kierunku badań nad literaturą (zielone czytanie), ale może być również strategią twórczego pisania (zielone pisanie)¹⁶. Nie przypadkiem z tekstów zgromadzonych w publikacji Rybickiej przebija przekonanie, zresztą także wyartykułowane: „Ciągłe zatem – dzięki nowym połączeniom i dywersyfikacji – zwrot przestrzenny wydaje się bardziej otwartym procesem niż wyeksploatowanym polem” (s. 31).

W dalszej części swojego szkicu Rybicka wyodrębnia wiele płaszczyzn, na których można podejmować kwestię miejsca i przestrzeni. Będą to: geofilozofia, geohistoria, geomeedia, geobiografia, geotekst, geopoezja, *geoheritage*, geokrytyka, geokulturologia, geohumanistyka. Charakterystyczny prefiks „geo” sygnalizuje reorientację w badaniach nad przestrzenią, odejście od jej ogólnego postrzegania na rzecz przestrzeni geograficznej, skonkretyzowanej (s. 80). Trzem ostatnim wymienionym dziedzinom badawczym poświęca Rybicka więcej miejsca, by następnie zdefiniować geopoetykę jako orientację badawczą. Wychodząc od zarysowania relacji między „geo” (przestrzenią geograficzną) i *poiesis* (twórczością literacką), autorka podejmuje kwestie pojetyczności i sprawczości miejsc. Przestrzeń nie jest tylko czymś zastanym, ale przede wszystkim jest wytworem społecznym i kulturowym, poddawana jest stratyfikacji i reprezentacji. Jest również efektem performatywnego ustanawiania terytorium, które rekonfiguruje relacje między podmiotem i miejscem. Co istotne, Rybicka swoje rozważania egzemplifikuje kontekstami literackimi, zarysowując kolejną możliwą interpretację geokrytyczną.

Rozdział trzeci publikacji dotyczy przepływów i rekonfiguracji na linii dialogu literaturoznawstwo – geografia. Autorka dowodzi, że jego początków należy upatrywać w XIX wieku, w osobie i twórczości Wincentego Pola, autora geografii integralnej. Wedle założeń tegoż projektu natura (przestrzeń geograficzna), historia i duch ludzki to byty silnie na siebie oddziałujące (s. 124). To, co wyróżniało pracę naukową Pola, to „poetycki rys, ukształtowany przez romantyczne światoodczucie i doświadczenie podróżowania” (s. 129). Poza tym na wspólne relacje między geografiami i badaniami literackimi wskazała Stefania Skwarczyńska. Rybicka przywołuje trzy jej koncepcje rozwoju

15 Kenneth White w 1989 roku założył Institut International de Géopoétique, którego priorytetowymi zagadnieniami badawczymi były i są: ochrona biosfery, związku między człowiekiem, poezją, biologią i ekologią.

16 Tamże, s. 255.

kierunku geograficznego w badaniach literackich, są to: koncepcja geograficznohistoryczna, geograficznonacjonalna i regionalistyczna. Kolejny etap dialogu zawdzięczamy geografii humanistycznej, którą zbliżyły do badań literackich: „zarówno przedmiot badań (miejsce doświadczone przez człowieka, krajobraz kulturowy), jak nowe metody hermeneutyczne (nacisk położony na rozumienie, a nie wyjaśnianie)” (s. 132). Dla geografii humanistycznej (kulturowej) literatura jest bogactwem opisów doświadczania przestrzeni i, co istotne oraz podkreślone przez Rybicką, „jest nie tyle źródłem wiedzy, ile interpretacji” (s. 133). Wywiedzione teorie geografów humanistycznych (m.in. Yi-Fu Tuana i Edwarda T. Halla) stanowiły z kolei inspirację dla literaturoznawców. Jako przykład posłużyć może książka Beaty Tarnowskiej *Geografia poetycka w powojennej twórczości Czesława Miłosza*¹⁷. W dalszej części tego szkicu Rybicka artykułuje potrzebę renegocjacji między literaturą a geografiami, tłumaczy to zwrotem kulturowym, w efekcie którego nowa geografia kulturowa stawia podstawowe pytanie o sposób nadawania przez kulturę znaczenia miejscom i przestrzeniom. One z kolei przyczyniają się do redefinicji następujących pojęć: podmiot nomadyczny, *homo geographicus*, *homo localis* (s. 140). W obszarze tych badań wyróżnia: krajobraz, mapę, miejsce i geografę wyobrażoną. Mapa zyskuje status narzędzia niezwykle istotnego w badaniach interpretacyjnych. Autorka pokazuje możliwości funkcjonowania jej różnych modeli, przywołując liczne przykłady literackie i wskazując na Franca Morettiego, pioniera w tej dziedzinie. W jego ujęciu mapa jako narzędzie analityczne może zmieniać „sposób czytania powieści, kładąc nacisk na specyficzne geometrie, granice, przestrzenne tabuizacje, czy ulubione trasy podejmowane w literaturze” (s. 153). „Czym zatem byłoby miejsce w literackich topografiach widziane z perspektywy geopoetyki” (s. 173) – zadaje pytanie Rybicka. Na pewno nie tyle czymś statycznym, ile dynamicznym, sprawczym, gęstą konstelacją, na którą składają się: **doświadczenie, archiwum kultury i wyobrażenia** [wyróżnienie – E.R.] (s. 173). W tym miejscu nasuwa się refleksja, którą przywołam za redaktorami tomu *The Spatial Turn*: „[...] to, *gdzie* dane wydarzenia się rozgrywają jest nierozzerwalnie związane z tym, *jak* się kształtują”¹⁸. Rozdział ten, poświęcony związkowi literatury i geografii, jest niezwy-

17 B. Tarnowska *Geografia poetycka w powojennej twórczości Czesława Miłosza*, Wydawnictwo WSP, Olsztyn 1996.

18 B. Warf, S. Arias *Introduction: the Reinsertion of Space Into the Social Sciences and Humanities*, w: B. Warf, S. Arias *The Spatial Turn. Interdisciplinary Perspectives*, eds. B. Warf, S. Arias, Routledge, London–New York 2009, s. 10.

kle imponującą częścią omawianej książki, a także świadectwem znajomości u autorki tematu kartografii literackiej. Rybicka, prowadząc rozważania, stawia wiele pytań badawczych, by następnie trafnie sformułować wnioski.

Rozdział poświęcony literackiej antropologii miejsca podnosi kwestie relacji między człowiekiem a miejscem i przestrzenią, która ewokuje szereg zagadnień, m.in.: nowe ujęcie podmiotowości i tożsamości, percepcje i emocje doświadczenia miejsc, topografie ematywne oraz auto/bio/geografie. *W cudzym pięknie* Adama Zagajewskiego rozpatrywana jest przez kategorie sonotopografii krajobrazu oraz osmotopografii jako opisów *smellscape*. *Barbarzyńca w ogrodzie* Zbigniewa Herberta czy *Londyn* Tymona Terleckiego to z kolei przykłady literackiej geografii sensorycznej, w której istotną rolę odgrywa kolor. Te i inne przywołane analizy dowodzą, że niezwykle istotnym dla antropologii miejsca jest problem „współzależności i współkonstytucji człowieka i zmysłowo doświadczonych przestrzeni” (s. 266). W kontekście tych rozważań zabrakło omówienia wpływu krajobrazu na formowanie się subiektywności podmiotu. Rozwija tę myśl niemiecki amerykańista Jochen Achilles¹⁹, według którego sposób postrzegania krajobrazu odgrywa znaczącą rolę w kształtowaniu się podmiotowości i tożsamości.

„Literatura nie tylko mówi o miejscach pamięci, ale sama staje się miejscem pamięci” (s. 323). Tę tezę stawia Rybicka w piątej części książki po wnioskach dotyczących roli literatury wobec miejsc pamięci. Na rzecz tezy sięga po koncepcję intertekstualności Wolfganga Isera, przywołuje perspektywę restytucji przeszłości Birgit Neumann oraz „polifonię pamięci” Roberta Traby (s. 323).

Szósty rozdział dotyczy nowego regionalizmu oraz lokalnych narracji. W Polsce potrzeba ponownego spojrzenia na pojęcia związane z problematyką nowego regionalizmu w perspektywie literaturoznawczej wynika z sytuacji, która zaszła po transformacji 1989 roku, oraz ich redefinicji. Wydarzenia polityczne, historyczne, społeczne, a także zwrot kulturowy miały wpływ na przeobrażenia polskiej pamięci, której jednym z rudymenarnych procesów jest pluralizacja, rozumiana jako wielowariantowość obrazów przeszłości, co z kolei wiąże się z polifonicznością narracji, polifonią pamięci. Dla polifonii pamięci Rybicka próbuje znaleźć miejsce, rozważa możliwość zastosowania

---

19 Zob. J. Achilles *The Subject-Object Paradigm: Conflict and Convergence in Theories of Landscape, Consciousness, and Technoscape since Emerson and Thoreau*, w: *Space in America. Theory. History. Culture*, eds. K. Benesch, K. Schmidt, Rodopi, Amsterdam – New York 2005.

jej w prowadzonych badaniach nad regionalizmem jako medium przekazu pamięci kulturowej.

W dalszej części książki autorka przywołuje *Sześć przechadzek po lesie fikcji* Umberto Eco²⁰ jako nader interesujący przykład relacji między literacką *poiesis*, przestrzenią geograficzną i praktykami czytelnickimi, by na koniec postawić pytanie dotyczące geopoetyki jako pojęcia - w działaniu, które zmienia myślenie o literaturze.

Ostatnia część publikacji, *Aneks*, podejmuje kwestie topiki ogrodowej w perspektywie geopoetyki, kartografii kulinarnej Roberta Makłowicza oraz auto/bio/geo/grafii Czesława Miłosza. Szkic ten jest jednym z bardziej zajmujących w tej publikacji – kulinarna kartografia Makłowicza wreszcie została zauważona. Rybicką zastanawia, co wynika z kulinarnego mapowania Europy, jakie znaczenie ma kuchnia dla kartografii środkowoeuropejskiej. Wyprowadza sugestywne wnioski, z którymi trudno się nie zgodzić. Narracja podróżnicza Makłowicza w *Café Museum* jest egzemplifikacją nowego doświadczania przestrzeni, które implikuje poczucie tożsamości środkowoeuropejskiej autora. Jest kwestią biologii i genealogii rodzinnej oraz geografii zmysłów.

Interesująco przedstawia się również analiza autobiograficznego pisarstwa Miłosza, poety, którego twórczość, jak pisze autorka recenzowanej książki, „określić można mianem **auto/bio/geo/grafii** rozpisanej na wiele wypowiedzi” (s. 421). Kategorie przestrzenne, geograficzne, są zdaniem badaczki decydujące w przyjętej przez Miłosza postawie autobiograficznej. Co jeszcze istotne, Rybicka trafnie sugeruje, że specyficzny charakter Miłoszowskich auto/bio/geo/grafii wynika z napięcia między potrzebą umiejscowienia i dyslokacją, między peryferyjnością i nomadycznością.

Badania Rybickiej otwierają perspektywę kulturowej analizy literatury, której inspiracją jest nie tylko zwrot topograficzny, ale również antropologiczno-kulturowy czy performatywny. W konsekwencji nowa kulturowa teoria literatury, ewokując różnorodne (oprócz kulturowej) perspektywy badawcze: historyczną, postkolonialną, socjologiczną czy artystyczną, zyskuje wymiar transdyscyplinarny. Pozwala to pozyskać nowe narzędzia badawcze z innych dyscyplin, co przekonująco sugerował Ryszard Nycz, odnosząc się do obszaru dociekań literaturoznawczych²¹.

20 U. Eco *Sześć przechadzek po lesie fikcji*, przeł. J. Jarniewicz, Znak, Kraków 1995.

21 Zob. R. Nycz *Kulturowa natura, słaby profesjonalizm. Kilka uwag o przedmiocie poznania literackiego i statusie dyskursu literaturoznawczego*, w: *Kulturowa teoria literatury*, red. M.P. Markowski, R. Nycz, Universitas, Kraków 2006, s. 29-33.

Omawiana publikacja jest pierwszym całościowym, wnikliwym i wszechstronnym przedstawieniem badań pod znakiem zwrotu topograficznego/przestrzennego, prowadzonych w Polsce. Można ją czytać na dwa sposoby: linearnie lub fragmentarycznie, gdyż każdy rozdział, mimo związków z poprzedzającymi, pozostaje odrębnym tekstem. W publikacji Rybickiej zwraca szczególną uwagę umiejętność formułowania pytań badawczych oraz efektownie przeprowadzona analiza i interpretacja utworów (przede wszystkim w częściach: *Antropologia miejsca*, *Zamiast zakończenia: Umberto Eco idzie na Eccles Street* oraz *Aneks*), będąca rezultatem wyprowadzonych wcześniej z metodologiczną konsekwencją wniosków teoretycznych. W efekcie publikacja zyskuje wartość bogatą poznawczo, jest świadectwem erudycji autorki, doskonałego rozeznania w problematyce.

Mapy narracyjne, tropy toponomastyczne, auto/bio/geo/grafie, literatura idiolokalności, *lieux d'imagination*, topografie emotywnie, sonotopografie, osmotopografie czy literatura jako miejsce pamięci – to tylko niektóre przywołane przez autorkę operacyjne kategorie przestrzenne, za pomocą których „można konceptualizować i uchwycić w nowej perspektywie takie kluczowe dla badań literackich problemy, jak literatura, poetyka, podmiotowość, język, czytanie i recepcja, gatunki i obiegi” (s. 9).

Geopoetyka. Przeszłość i miejsce we współczesnych teoriach i praktykach literackich jest imponującą monografią podejmującą temat przestrzenności, która wnosi istotne rozpoznania dotyczące spacialności w literaturoznawstwie, a jednocześnie jest próbą reinterpretacji czy też propozycją nowych odczytań tekstów kultury.

Prezentowaną książkę należy uznać za niezwykle ważną na liście pozycji dotyczących badań nad przestrzenią²².

22 Warto przypomnieć choćby następujące publikacje ostatnich lat: *Geografia Słowackiego*, red. D. Siwicka, M. Zielińska, Wydawnictwo IBL PAN, Warszawa 2012; *Nowy regionalizm w badaniach literackich: badawczy rekonesans i zarys perspektyw*, red. M. Mikołajczak, E. Rybicka, Universitas, Kraków 2012; K. Szalewska *Pasaż tekstowy. Czytanie miasta jako forma doświadczenia przeszłości we współczesnym eseju polskim*, Universitas, Kraków 2012; *Od poetyki przestrzeni do geopoetyki*, red. E. Konończuk, E. Sidoruk, Wydawnictwo UwB, Białystok 2012; A. Niewiadomski *Mapa. Prolegomena*, „Ośrodek Brama Grodzka – Teatr NN”, Lublin 2012; *Inne przestrzenie, inne miejsca. Mapy i terytoria*, wyb., red. i wstęp D. Czaja, Wydawnictwo Czarne, Wołowiec 2013; *Geografia i metafora*, red. E. Konończuk, E. Nofikow, E. Sidoruk, Wydawnictwo UwB, Białystok 2014; E. Dutka *Próby topograficzne. Miejsca i krajobrazy w literaturze polskiej XX i XXI wieku*, Wydawnictwo UŚ, Katowice 2014; *Geografia wyobrażona regionu. Literackie figury przestrzeni*, red. D. Kalinowski, A. Kuik-Kalinowska, M. Mikołajczak, Universitas, Kraków 2014; A. Kronenberg *Geopoetyka. Związki literatury i środowiska*.

Abstract

Katarzyna Rdzanek

THE INSTITUTE OF LITERARY RESEARCH OF THE POLISH ACADEMY OF SCIENCES (WARSAW)

Variety in Spacial Categories

Review: Elżbieta Rybicka, *Geopoetyka: Przestrzeń i miejsce we współczesnych teoriach i praktykach literackich* [Geopoetics: Space and Place in Contemporary Literary Theories and Practices], Universitas, Cracow 2014.

Keywords

---

geopoetics, geocriticism, auto/bio/geo/graphies, humanistic geography, emotive topographies, space, narrative maps, place, landscape, topographical/spatial turn